

**PERKATAAN ARAB DALAM BAHASA
MELAYU: SATU TINJAUAN DARI ASPEK
MORFOLOGI**

Oleh:

Mohd Alwee Bin Yusoff¹

Mohamad Azrien Mohamed Adnan²

alwee@um.edu.my

mdazrien@um.edu.my

ABSTRACT

This article discusses the use of Arabic words in Malay language. The existence of Arabic terminologies in Malay language has enhanced Malay language as knowledge and civilization language. There are many Arabic terminologies that have been used in Malay language related to worship, Islamic transaction as well as science and technology. In this case, Malay Muslim scholars have played an important role in developing Malay language by transferring the Arabic vocabularies into Malay vocabularies. Studies regarding Arabic terminologies used in Malay language from the aspect of morphology can be seen through the phonetic transformation and the augmented.

Keywords: *Malay words, Arabic words, Morphology, Arabic terminology*

¹ Mohd Mohd Alwee bin Yusoff, M.A., adalah Pensyarah di Akademi Pengajian Islam Universiti Malaya, Cawangan Nilam Puri, Kota Bharu, Kelantan. Beliau adalah calon PhD di Akademi Pengajian Islam, Universiti Malaya.

² Mohamad Azrien Mohamed Adnan, M.A., adalah Guru Bahasa di Akademi Pengajian Islam Universiti Malaya, Cawangan Nilam Puri, Kota Bharu, Kelantan.

PENDAHULUAN

Tidak dapat dinafikan bahawa kedatangan Islam ke daerah Alam Melayu ini yang sekaligus membawa bersamanya bahasa al-Qur'an itu mempunyai pengaruh yang besar terhadap bahasa dan sastera Melayu pada keseluruhannya. Salah satu daripada pengaruh Islam melalui bahasa Arab ialah dalam bidang perbendaharaan kata, di mana banyak istilah-istilah Arab yang dipinjamkan dalam bahasa Melayu melebihi bahasa-bahasa asing yang lain seperti Tamil, Hindustan, Jawa, Parsi Portugis, Belanda dan Inggeris³ yang kini kesemuanya telah menjadi perbendaharaan kata bahasa Melayu.

Sebahagian daripada perkataan Arab yang diterima pakai dalam bahasa Melayu itu masih kekal bentuk asalnya, manakala sebahagian lagi diubah mengikut sebutan Melayu. Perubahan bentuk kata apabila menjadi bahasa Melayu merupakan satu proses biasa, sama juga seperti yang berlaku kepada bahasa-bahasa lain dalam proses penerimaan perbendaharaan kata asing. Proses penerimaan bahasa Arab ke dalam bahasa Melayu mengambil masa yang lama dan berterusan. Perubahan bentuk yang melibatkan ejaan, bunyi dan sebagainya itu kadangkala menyukarkan kita mengenali asal-usulnya jika tidak berpandukan kepada ensiklopedia atau kamus bahasa yang lengkap. Pada umumnya, perubahan bunyi (bacaan) dan ejaan ini dikenali dengan istilah Morfologi, satu istilah Inggeris yang diterimapakai oleh bahasa Melayu, yang menjadi fokus dalam bab ini.

MORFOLOGI

Morfologi (Inggeris, *Morphology*) dimaksudkan kepada kajian berkenaan bentuk atau pembentukan kata-kata⁴ dalam sesuatu bahasa. Morfologi Bahasa Melayu ialah yang mengkaji struktur, bentuk dan penggolongan kata bahasa Melayu.⁵ Struktur kata bermaksud susunan bentuk bunyi ujaran atau lambang (tulisan) yang menjadi unit bahasa yang bermakna. Bentuk kata pula ialah rupa unit tatabahasa samada berbentuk tunggal atau hasil daripada proses pengimbuhan, pemajmukan dan pengandaan.

³ Zainal Abidin Ahmad (Za'ba) (1965), *Ilmu Mengarang Melayu*, Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka, h. 264-279.

⁴ Lihat *Kamus Dwibahasa* (1981), Kuala Lumpur: Dewan Bahasa & Pustaka, h. 234.

⁵ Nik Safiah Karim, Farid M. Onn & Hashim Hj. Musa (1992), *Tatabahasa Dewan*, Jil. 2, Kuala Lumpur: Dewan Bahasa & Pustaka, "Perkataan", h. 3-4.

Penggolongan kata ialah proses menjeniskan perkataan⁶ berdasarkan keserupaan bentuk dan fungsi dengan anggota lain dalam golongan yang sama.

Pembentukan kata dalam sesuatu bahasa ialah proses penyusunan ‘morfem’ menurut peraturan sistem morfologi sesuatu bahasa. Morfem ialah unit-unit tatabahasa yang menjadi unsur perkataan iaitu yang merupakan unit yang terkecil dalam bahasa yang berfungsi gramatis atau yang menjalankan tugas nahu. Morfem boleh bersifat bebas atau terikat. Morfem bebas ialah yang dapat wujud bersendirian, manakala morfem terikat akhir ialah yang dapat wujud bersama-sama morfem lain. Contohnya perkataan abadi dan iman ialah morfem-morfem bebas, tetapi imbuhan me + ng + kan dalam mengabadikan dan ke dan an dalam keimanan ialah morfem-morfem terikat, oleh sebab unit-unit itu tidak boleh wujud tanpa kata dasar.

Perkataan sebagai bentuk bahasa yang terkecil tetapi mengandungi makna yang lengkap dan dapat berdiri sendiri dalam ayat juga berbentuk atau dibentuk daripada satu morfem atau lebih. Perkataan ‘ajar’ misalnya, terdiri daripada satu morfem, tetapi perkataan mengajar pula mengandungi dua morfem, iaitu meng dan ajar. Di samping itu ada perkataan yang mempunyai tiga morfem, misalnya ber + kaki + kan; dan ada juga yang mempunyai empat morfem, misalnya ber + g + em + uruh + an, iaitu ber, guruh, em dan an.

Sementara itu morfem-morfem yang berfungsi di dalam pembentukan perkataan dipanggil ‘formatif’.⁷ Formatif-formatif di dalam bahasa Melayu tergolong ke dalam tujuh jenis iaitu awalan, akhiran, lingkungan, sisipan, gandaan, akar dan juga formatif yang bertaraf perkataan. Yang pertama, kedua, ketiga, keempat dan kelima berfungsi sebagai imbuhan di dalam proses pembinaan perkataan, kerana bentuk-bentuk demikian adalah sangat rekursif atau beulangan di dalam proses demikian. Manakala akar dan perkataan berfungsi sebagai dasar kata di

⁶ *Ibid.*. Perkataan ialah satu unit ujaran yang bebas dan mengandungi makna, yang terdiri daripada satu gabungan beberapa bunyi bahasa. Perkataan dimulai dan diakhiri oleh sempadan perkataan. Perkataan mengandungi berbagai bentuk yang dapat dijeniskan seperti kata tunggal, kata terbitan kata majmuk dan kata ganda.

⁷ Siegel, D. (1974), “Topics In English Morphology”, Tesis Doktor Falsafah, MIT, Cambridge Mass, h. 104.

dalam proses itu, kerana sifat keberulangannya yang rendah.⁸

Kajian berhubung dengan Morfologi Bahasa Melayu, khasnya apa yang menyentuh perkataan-perkataan pinjaman dari bahasa Arab dapat dilihat melalui beberapa aspek seperti sistem pengkelasan dalam bahasa Melayu dan bahasa Arab, perubahan bunyi, pengimbuhan, pengambilan bahasa Melayu dari bahasa ‘Arab, keseiringan penggunaan dan bentuk-bentuk perkataan.

SISTEM PENKELASAN KATA

Yang dimaksudkan dengan pengkelasan di sini ialah pengkelasan dari aspek ‘perkataan’ mengikut penjenisannya dalam sesuatu ayat, sama ada bahasa Arab mahupun bahasa Melayu, iaitu bukanlah pengkelasan dari aspek ‘abjad’, di mana tiap-tiap perkataannya semestinya mengikut entri hurufnya yang betul.

Tiap-tiap bahasa mempunyai sistem pengkelasan katanya yang tersendiri. Iaitu mengikut tatabahasa bahasa masing-masing. Dalam hal ini pengkelasan kata bahasa Arab dan bahasa Melayu ini akan disentuh secara umum sahaja bagi menyatakan adanya pengkelasan di dalam memperkayakan perbendaharaan katanya dengan istilah-istilah Arab, iaitu seperti yang terlihat dalam pengambilan bahasa Melayu daripada bahasa Arab dalam kelas atau jenis perkataan tertentu.

BAHASA ARAB

Pada umumnya pengkelasan bahasa Arab terbahagi kepada tiga kategori utama iaitu (a) *Ism* (kata nama) (b) *Fi’il* (kata kerja) dan (c) *Harf* (sendi).⁹

Ism atau kata nama merangkumi *Ism Fa`il*, *Ism Maf`ul*, *Ism Fi`il*, *Ism Isharah*, *Ism Shart*, *Ism Mawsul*, *Ism Istifham*, *Ism Zaman*, *Ism Makan*, *Ism `Alam*, *Ism Jins*, *Ism `Adad*, *Ism Alat*, *Asma` Khamsah*, *Masdar*,

⁸ Hashim bin Musa (1989), “Binaan Dan Fungsi Perkataan Dalam Bahasa Melayu: Satu Huraian Dari Sudut Tatabahasa Generatif”, Tesis Doktor Falsafah di Jabatan Pengajian Melayu, Universiti Malaya, Kuala Lumpur, h. 183.

⁹ `Abdulmassih, G.M. (1989), *Mu`jam Qawa`id al-Lughah al-`Arabiyyah*, Lubnan: Maktabah Lubnan, h. 4.

*Damir, Zarf, Sifat Mushabbahah, Kinayah, Amthilah Mubalaghah dan Af'al Tafdil.*¹⁰

Fi`il terbahagi kepada dua iaitu *Tam* dan *Naqis*. Yang pertama terbahagi pula, sama ada *muta`addi* atau *lazim* dan sama ada *ma`lum* atau *majhul*, selain ianya juga terpecah kepada sama ada *madi*, *mudari`* atau *amr*.¹¹

SISTEM PENGKELASAN BAHASA MELAYU

Pendita Za`ba (Zainal Abidin Ahmad) mengkelaskan kata dalam bahasa Melayu kepada lima jenis iaitu nama, perbuatan, sifat, sendi dan seruan.¹² Setiap satunya mempunyai makna dan fungsinya yang tersendiri. Nama atau kata nama ialah perkataan menyebut benda atau orang,¹³ contohnya seperti murid, kitab, Rajab, Ali dan sebagainya. Perbuatan atau kata kerja ialah perkataan menyebut perbuatan, contohnya berdoa (Arab: *du`a`* dari *fi`l* atau kata kerja *da`a*), beramal (Arab: *`aml* dari *fi`l* atau kata kerja *`amila*), berzikir (Arab: *dhikr* dari kata kerja *dhakara*, beriman (Arab: *iman* dari kata kerja *amana*) dan sebagainya.

Sifat atau adjektif ialah perkataan yang menerangkan ataupun menunjukkan sifat sesuatu nama, atau perbuatan atau lain, contohnya seperti daif (Arab: *da`if* dari *fi`l* atau kata kerja *da`ufa*), alim (Arab: *`alim* ialah *ism fa`il* atau kata nama aktif dari *fi`l* atau kata kerja *`alima*) dan sebagainya.

Manakala seruan ialah perkataan yang semata-mata digunakan untuk menunjukkan perasaan hati sewaktu memanggil, terperanjat, hairan, mengejek, sakit, hina, marah dan sebagainya, contohnya *Ya Rabbi! Ya Allah! La Hawla wa La Quwwata illa billah!*

PERUBAHAN BUNYI

Perkataan-perkataan `Arab yang berubah bunyi dan bentuknya khasnya apabila ianya dieja dalam tulisan Rumi bahasa Melayu dapat dikenalpasti

¹⁰ *Ibid.*, h. 37-110.

¹¹ *Ibid.*, h. 113-134.

¹² Zainal Abidin Ahmad (Za`ba) (1964), *Pelita Bahasa Melayu*, Jil. 1, Kuala Lumpur: Dewan Bahasa Dan Pustaka, h. 81.

¹³ Muhammad Shahid Abdullah (1957/58), *Panduan Bahasa Melayu*, Penang: Suasana Baru, h. 5.

dalam keadaan-keadaan berikut:

- a) Perkataan-perkataan Arab yang mempunyai *shaddah* iaitu yang dua hurufnya sejajar.
- b) Perkataan-perkataan Arab yang tiada huruf jatinya dalam bahasa Melayu.
- c) Perubahan fonem a kepada e atau 'u'.
- d) Penambahan vokal sebelum huruf akhir.

PERKATAAN ARAB YANG MEMPUNYAI DUA HURUF SEJAJAR

Perkataan-perkataan Arab dalam bahasa Melayu yang mempunyai huruf atau grafem sejajar, iaitu yang dikenal sebagai syaddah, lazimnya digugurkan satu hurufnya sesuai dengan fonemik Melayu, antaranya adalah seperti dalam contoh berikut:

Perkataan Melayu	Ejaan/Transliterasi	'Arab
abadi	<i>abadi</i>	ابدي
abadiah	<i>abadiyyah</i>	ابدية
akli	<i>`aqli</i>	عقلي
akliah	<i>`aqliyyah</i>	عقلية
ajnabi	<i>ajnabi</i>	اجنبي
am	<i>`amm</i>	عام
daruri	<i>daruri</i>	ضروري
edah/idah	<i>`iddah</i>	عدة
had	<i>hadd</i>	حد
hadiah	<i>hadiyyah</i>	هدية
hak	<i>haqq</i>	حق
hakiki	<i>haqiqi</i>	حقيقي
hujah	<i>hujjah</i>	حجة
ilmiah	<i>`ilmiyyah</i>	علمية

Aspek Morfologi

jahanam	<i>jahannam</i>	جهنم
jahiliah	<i>jahiliyyah</i>	جاهلية
jin	<i>jinn</i>	جن
kadariah	<i>qadariyyah</i>	قدرية
kafarah	<i>kaffarah</i>	كفارة
kaifiat	<i>kayfiyyah</i>	كيفية
khas	<i>khass</i>	خاص
kisah	<i>qissah</i>	قصة
mutanajjis	<i>mutanajjis</i>	متنجس
niat	<i>niyyah</i>	نية
nubuwwah	<i>nubuwwah</i>	نبوة
raji	<i>raj`i</i>	رجعي
sayid	<i>sayyid</i>	سيد
tabaruk	<i>tabarru`</i>	تبرع
tafakur	<i>tafakkur</i>	تفكر
tahajud	<i>tahajjud</i>	تهجد
tahiyat	<i>tahiyyah</i>	تحية
takarub	<i>taqarrub</i>	تقرب
takbur	<i>takabbur</i>	تكبر
takjub	<i>ta`ajjub</i>	تعجب
tasauif/tasawuf	<i>tasawwuf</i>	تصوف
tasaur/tasawur	<i>tasawwur</i>	تصور
tayamum	<i>tayammum</i>	تيمم
umat	<i>ummah</i>	امة
umi	<i>ummi</i>	امي
wasiat	<i>wasiyyah</i>	وصية

HURUF/GRAFEM ARAB YANG TIADA PADANAN HURUF JATI MELAYU

Perkataan-perkataan Arab yang tiada padanan huruf jatinya dalam bahasa Melayu, lazimnya berlaku pertukaran huruf/fonemnya mengikut fonemik Melayu khasnya apabila dieja dalam tulisan Rumi. Huruf/fonem itu sama ada di awal, di tengah, di akhir atau di kedua-duanya, antaranya seperti ‘ ز ’ (*dhal*), ‘ ص ’ (*sad*), ‘ ط ’ (*ta*), ‘ ف ’ (*fa*), ‘ ق ’ (*qaf*), ‘ ض ’ (*dad*), ‘ خ ’ (*kha*), ‘ ء ’ (*hamzah*) dan ‘ ع ’ (*`ayn*).

Huruf-huruf ‘ ع ’ (*`ayn*), ‘ ء ’ (*hamzah*) dan ‘ ق ’ (*qaf*) ditukarkan kepada huruf ‘ ك ’ (*kaf*) atau fonem ‘k’ Rumi; huruf ‘ ف ’ (*fa*) kepada ‘p’

; ‘ ص ’ (*sad*) dan ‘ ث ’ (*tha*) kepada ‘ س ’ (*sin*) atau ‘ s ’, ‘ ض ’ (*dad*) dan ‘ ث ’ kepada ‘ د ’ (*dal*) ataupun ‘ d ’ Rumi. Ada kalanya huruf ‘ خ ’ (*kha*) ditukarkan kepada ‘ س ’ (*sin*) atau ‘ s ’ dan ‘ غ ’ (*ghayn*) kepada ‘ ر ’ (*ra*) misalnya:

Melayu	Arab	Perubahan Fonem
faham/paham	فهم	f kepada p, a fonem tambahan
fardhu/pardu/perlu	فرض	f kepada p a kepada e d kepada l
hadanah	حضانة	h kepada h d kepada d
hadir	حاضر	d kepada d
hakikat	حقيقة	h kepada h q kepada k
halkah/halakah	حلقه	q kepada k
halkum	حلقوم	q kepada k
hasil	حاصل	h kepada h
ikhlas	اخلاص	s kepada s
iktibar	اعتبار	’ kepada k
istilah	اصطلاح	s kepada s t kepada t
istinjau	استنخا	’ kepada k
kadar	قدر	q kepada k
kadi	قاضي	q kepada k
kaedah	قاعدة	q kepada k ` kepada e
kafilah	قافلة	q kepada k
kaum	قوم	q kepada k
kerabat	قراية	q kepada k a kepada e
kertas	قرطاس	q kepada k i kepada e t kepada t
kiamat	قيامه	q kepada k
kisas	قصاص	q kepada k s kepada s
makhluk	مخلوق	q kepada k

Perkataan Arab Dalam Bahasa Melayu: Satu Tinjauan Dari
Aspek Morfologi

maklum	معلوم	` kepada k
makmum	مأموم	' kepada k
makmur	معمور	` kepada k
makna	معني	- sama -
makrifat	معرفة	- sama -
mukmin	مؤمن	' kepada k
muktabar	مؤتبر	' kepada k
muktamad	معتمد	` kepada k
muktamar	مؤتمر	' kepada k
pakat	موافقة	dibuang 'mu' dan 'wa' (asal <i>muwafaqat</i>)
pasik/fasik	فاسق	f kepada p dan q kepada k
petua	فتوي	f kepada p a kepada e
ralat	غلط	gh kepada r t kepada t (asal <i>ghalat</i>)
silap	غلط	gh kepada s a kepada i t kepada p f kepada p (asal <i>ghalat</i> ataupun <i>salaf</i>)
sultan	سلطان	t kepada t
talak	طلاق	t kepada t ' kepada k w (fonem hilang)

PERUBAHAN FONEM 'A' KEPADA FONEM 'E' ATAU 'U'

Perubahan fonem 'a' (taling) kepada fonem 'e' (pepet) atau kepada 'u' pada suku kata awal, bahkan fonem yang akhir ini mengambilalih/menggantikan huruf/grafem 'ع' (*'ayn*) dalam abjad Arab atau Jawi, sedangkan fonem-fonem ini tidak sesuai dan tidak menepati huruf/grafem 'ع' (*'ayn*), bahkan lebih sesuai dan lebih tepat padanannya dengan huruf/grafem 'و' (*waw*), misalnya:

Melayu	Arab	Fonem Padanan/Gantian
berkat	بركة	e ganti a, a (fonem hilang)
ehwal/ihwal	احوال	e/i ganti a
geram	غرام	g ganti gh, e ganti a
ghalat/ralat	غلط	r ganti gh
kerabat	قراية	k ganti q
keramat	كرامة	e ganti a
mesyuarat	مشورة	e ganti a e ganti u, u ganti a/w
tertib	ترتيب	e ganti a
wedak	وداع	e ganti i k ganti ' (hamzah)

PENAMBAHAN VOKAL SEBELUM HURUF AKHIR

Penambahan vokal sebelum huruf akhir dalam beberapa perkataan Arab dalam bahasa Melayu kerap dilakukan khasnya dalam tulisan Rumi.

Vokal-vokal yang bertambah itu, sama ada 'a', 'i', atau 'u', misalnya:

Melayu	Arab	Vokal Tambahan
bikir	بكر	i
fajar	فجر	a
fikir/piker	فكر	i
fikih/fikah	فقه	i/a
hukum	حكم	u
jilid	جلد	i
juzuk	جزء	u dan k(fonemgentian)
nafas	نفس	a
sidik	صدق	i k (gantian q) d (fonem gentian)
syirik	شرك	i
wirid	ورد	i
witir	وتر	i

Perkataan Arab Dalam Bahasa Melayu: Satu Tinjauan Dari
Aspek Morfologi

zikir	ذکر	i
zuhud	زهد	u
zuhur	ظهر	u

PENGIMBUHAN

Perkataan-perkataan dalam sesuatu bahasa boleh berdiri daripada bentuk dasar, iaitulah bentuk kata terkecil yang tidak menerima sebarang imbuhan, atau bentuk terbitan, bentuk yang dihasilkan daripada proses memperluas bentuk dasar tadi melalui berbagai-bagai cara pembentukan kata. Imbuhan dimaksudkan unit-unit bahasa tertentu ditambahkan pada bentuk lain yang menyebabkan perubahan makna nahunya. Dalam kebanyakan bahasa, proses pembentukan perkataan melibatkan pengimbuhan, samaada awalan, akhiran, sisipan, apitan, morfem kosong dan bentuk fleksi.

Awalan

Awalan ialah formatif atau morfem terikat yang diimbuhkan ke bahagian hadapan dasar kata. Berikut ini adalah beberapa perkataan pinjaman dari bahasa Arab dalam bahasa Melayu sesudah berlakunya proses morfofonemik, misalnya:

Dasar Kata	Imbuhan Awal	'Arab
berakhir	ber <i>akhir</i>	اخر
berbahas	ber <i>bahth</i>	بحث
berfikir	ber <i>fikr</i>	فكر
berhadass	ber <i>hadath</i>	حدث
bernas	ber <i>nass</i>	نص
terfikir	ter <i>fikr</i>	فكر
termaktub	ter <i>maktub</i>	مكتوب

Akhiran

Iaitu morfem terikat yang diimbuhkan di bahagian belakang dasar kata, misalnya:

Dasar Kata	Imbuhan Akhir	‘Arab
akhiran	an <i>akhir</i>	آخر
akhiri	i <i>akhir</i>	اخر
amalan	an <i>`amal</i>	عمل
awalan	an <i>awwal</i>	اول
hukuman	an <i>hukm</i>	حكم
rejaman	an <i>rajm</i>	رجم

Sisipan

Sebagai formatif ialah morfem terikat yang diimbuhkan di celah dasar kata, misalnya:

Dasar Kata	Imbuhan Tengah	‘Arab
mengazab	ng <i>`adhab</i>	عذب
menghad	ng <i>hadd</i>	حد
mengizinkan	ng <i>idhn</i>	اذن
mengaibkan	ng <i>`ayb</i>	عيب

Apitan

Atau Lingkungan ialah morfem terikat yang hadir di bahagian-bahagian hadapan dan belakang dasar kata secara berserentak atau melingkungi dasar kata, misalnya:

Dasar Kata	Imbuhan Awal/Akhir	‘Arab
perkauman	per/an <i>qawm</i>	قوم
kesihatan	ke/an <i>sihah</i>	صحة
keuzuran	ke/an <i>`udhr</i>	عذر
kesyukuran	ke/an <i>shukr/shukur</i>	شكر
peradaban	per/an <i>adab</i>	ادب
memfitnahkan	mem/kan <i>fitnah</i>	فتنة

Morfem Kosong

Dimaksudkan kepada morfem yang berubah fungsi nahunya tanpa kata-kata perubahan pada bentuknya, iaitu seperti yang berlaku pada bahasa Inggeris. Contohnya salah satu cara membentuk jamak dalam Inggeris adalah dengan menambahkan akhiran ‘s’ pada kata dasar nama, misalnya *book - books* ‘buku’. Tetapi perkataan seperti *sheep* ‘kambing biri-biri’ bentuk jamaknya *sheep* juga tanpa penambahan morfem –‘s’. Oleh itu

perubahan daripada bentuk tunggal kepada bentuk jamak dalam perkataan *sheep* tidak melibatkan atau pertambahan sebarang bentuk. Contoh lain ialah pada kata kerja put 'meletakkan' yang tidak mengalami apa-apa perubahan atau pertambahan sebarang bentuk sewaktu menjadi kala lampau. Gejala seperti ini tidak wujud dalam bahasa Melayu dan demikian juga dalam hampir semua kata bahasa Arab.

Fleksi

Berupa imbuhan yang ditambahkan pada dasar kata untuk menentukan atau melahirkan sesuatu makna nahu. Bahasa Arab seperti juga bahasa Inggeris mempunyai bentuk fleksi. Perkataan tunggal (*mufrad – singular*) boleh dijamakkan (dijadikan sama ada bilangan dua *tathniyah – dual* 'dwi' atau *jam' – plural* 'jamak') dengan menambahkan imbuhan fleksi pada akhir perkataan. Contohnya perkataan *katib* 'seorang penulis (lelaki)' apabila diimbuhkan *alif* (ا) dan *nun* (ن) menjadi *katibani* menunjukkan bilangan dua – dwi (*tathniyah – dual*). Dalam bahasa Inggeris hanya ditambahkan 's' kepada kata dasar 'writer' menjadi 'writers' untuk menunjukkan bilangan dua – dwi dan juga jamak (*plural*). Contoh lain ialah yang ditambahkan *waw* (و) dan *nun* (ن) untuk menyatakan jamak atau plural seperti *makruhun* 'mereka (lelaki) yang dibenci'. Gejala ini juga kurang wujud dalam bahasa Melayu, kerana meskipun banyak perkataan-perkataan Arab yang telah sebatikan dengan bahasa Melayu itu khasnya kata nama (*ism*) kebanyakannya adalah dari bentuk jamak taksir (*broken plural*) tanpa imbuhan apa-apa seperti ulama (Arab: 'ulama', mufradnya 'alim).

GANDAAN

Sebagai formatif adalah morfem terikat yang terdiri daripada bentuk gandaan kepada dasar kata. Gandaan ini, sama ada penuh atau gandaan sebahagian daripada dasar kata dan letaknya boleh di belakang atau di hadapan dasar kata. Formatif ini tidak banyak, kerana konsep berganda dalam bahasa Melayu yang menunjukkan bilangan banyak ini berbeza dengan bahasa Arab yang sedia mempunyai konsep bilangannya yang tersendiri seperti *mufrad* untuk menyatakan bilangan satu atau tunggal, *tathniyah* untuk menyatakan bilangan dua atau dwi dan *jam'u* untuk menyatakan bilangan banyak, iaitu lebih daripada dua. Berikut ini adalah beberapa perkataan Arab dalam bahasa Melayu yang digandakan sebutannya misalnya:

Perkataan Berganda	Jenis Gandaan	Arab
akhbar-akhbar	penuh <i>akhbar</i>	اخبار
akidah-akidah	penuh <i>`aqidah</i>	عقيدة
alam-alam	penuh <i>`alam</i>	عالم
anasir-anasir	penuh <i>`anasir</i>	عناصر
askar-askar	penuh <i>`askar</i>	عسكر
awal-awal	penuh <i>awwal</i>	اول
badan-badan	penuh <i>badan</i>	بدن
bait-bait	penuh <i>bayt</i>	بيت
isyarat-isyarat	penuh <i>isharat</i>	اشارة
jasad-jasad	penuh <i>jasad</i>	جسد
jenis-jenis	penuh <i>jins</i>	جنس

AKAR

Adalah morfem terikat yang bukan imbuhan dan bukan juga perkataan tetapi formatif yang perlu bergabung dengan formatif yang lain untuk membentuk perkataan. Dalam hal ini kita tidak dapati dalam bahasa Arab morfem dalam kategori ini yang diterimapakai dalam bahasa Melayu.

PENGAMBILAN BAHASA MELAYU DARI BAHASA ARAB

Pengambilan bahasa Melayu dari bahasa Arab didapati berlaku dalam berbagai pengkelasan kata seperti kata nama (*ism*) dengan segala jenisnya, adjektif (*sifat*), kata kerja (*fi`il*) dan sebagainya. Kata nama merangkumi kata terbitan (*masdar*), kata nama aktif (*ism fa`il*) dan kata pasif (*ism maf`ul*), manakala kata kerja (*fi`il*) sama ada wujudnya pengimbuhan kepada dasar kata atau tidak, penggunaannya sama ada seiring dengan kata nama, kata terbitan atau pun adjektif, iaitu pengimbuhan sama ada di bahagian hadapannya (awalan) atau pun di bahagian belakangnya (akhiran) atau pun yang ditambahkan serentak pada hadapan dan pada belakang kata dasar (apitan/lingkungan).

Kata Nama

Istilah-istilah Arab yang dipinjampakai dalam bahasa Melayu dari kata nama tidaklah sebanyak kata nama terbitan kerana, barangkali tidak dapat dijadikan kata kerja seperti kata nama terbitan. Berikut adalah beberapa perkataan Arab dalam bahasa Melayu mengikut pengkelasan 'kata nama' (*ism*).

Kata Nama		Bahasa ‘Arab:
dajal	<i>dajjal</i>	دجال
dunia	<i>dunya</i>	دنيا
haiwan/hewan	<i>hayawan</i>	حيوان
iblis	<i>iblis</i>	ابليس
insan	<i>insan</i>	انسان
kursi	<i>kursi</i>	كرسي
malaikat	<i>mala'ikah</i> (jamak <i>malak</i>)	ملائكة

Kata Nama Terbitan (*Masdar*)

Istilah-istilah Arab yang dipinjamakai dalam bahasa Melayu dari kata nama terbitan merupakan yang terbanyak dan biasanya digunakan pula sebagai kata kerja dengan diberi imbuhan tertentu. Misalnya kata ziarah (Arab, *ziyarah* dari kata kerja *zara – yazuru*) apabila dijadikan kata kerja, maka diberi imbuhan men + ziarah = menziarah. Berikut adalah beberapa istilah Arab mengikut pengkelasan ini.

Kata Nama Terbitan		Bahasa ‘Arab
akad	(kata kerja <i>`aqada</i>)	عقد
akidah	-sama-	
azab	(kata kerja <i>`adhaba</i>)	عذب
edaran	(kata kerja <i>adara</i>)	ادار
ziarah	(kata kerja <i>zara</i>)	زار

Kata Adjektif (Sifat)

Kata adjektif Arab yang dipinjamakai dalam bahasa Melayu, sama ada mengikut pola biasa yang berimbuhan ‘ya’ atau ‘i’ di hujungnya seperti alami, badani, haiwani; atau pola sifat seperti ikhlas, tamat; atau pola kata nama aktif seperti alim, jahil; ataupun pola kata nama pasif seperti mafhum, maklum, makruh dan sebagainya. Berikut adalah beberapa Kata Adjektif mengikut pengkelasannya.

Kata Adjektif

Bahasa Arab

alami	`alami	عالمي
alamiah	`alamiyyah	عالمية
adil	`adil	عادل
akrab	aqrab	اقرب
alim	`alim	عالم
mafhum	mafhum	مفهوم
	nama pasif, (ism maf`ul)	

Kata Kerja (Fi'il)

Istilah-istilah Arab yang dipinjamakai dalam bahasa Melayu yang digunakan sebagai kata kerja merangkumi segala jenis pengkelasan asalnya dalam bahasa Arab, sama ada kekal dalam bentuk asalnya seperti murtad (kata kerja), ikhlas (kata adjektif) tanpa penambahan atau melalui pengimbuhan seperti menziarah (dari kata nama terbitan *ziyarah*) dan menterjemah (dari kata nama *tarjamah* atau kata kerja *tarjama*). Berikut adalah beberapa contohnya mengikut pengkelasan kata kerja.

Kata Kerja

Bahasa Arab

fasih	fasih	فصيح
ghaib/gaib	ghayb	غيب
hadir	hadir	حاضر
ikhlas	ikhlas	خالص
insaf	insaf	انصاف
jahil	jahil	جاهل
khuatir/kuwatir	khawatir	خواطر
mafhum	mafhum	مفهوم
mahir	mahir	ماهر
maklum	ma`lum	معلوم
muram	muram	مرام
murtad	murtadd	مرتد
faham/paham	fahm/fahim	هم فاهم
rukun	rukun/rukn	ركن
sabar	sabr	صبر
taat	ta`at	طاعة
taklum	ta`lluq	تعلق
takwa	taqwa	تقوي
waswas	waswas	وسواس
menyakinkan	yaqin	يقين

KESEIRINGAN

‘Keseiringan’ di sini dilihat kepada penggunaannya dalam bahasa Melayu seperti juga dalam bahasa Arab. Ia berlaku dalam perkataan-perkataan yang berkait dengan istilah-istilah agama, di mana banyak istilah Arab yang mengenai agama Islam selain daripada istilah-istilah sains dan teknologi, politik dan pentadbiran, ekonomi dan istilah-istilah umum diterimapakai dalam bahasa Melayu.

Bentuk-Bentuk Keseiringan

Iaitu dilihat kepada penggunaan morfem bebas dan morfem terikat, jika dalam bahasa Arab melibatkan aspek ilmu saraf yang begitu kompleks sekali tiada tandingannya dalam mana-mana bahasa dunia, iaitu yang menyaksikan kepelbagaian perubahan bentuknya dengan makna dan fungsinya yang tersendiri yang terjadi daripada satu kata dasar yang menunjukkan keistimewaan bahasa semitik ini. Kata ‘ilmu’, misalnya yang diterimapakai oleh bahasa Melayu dari kata dasar Arab ‘*alima*’ itu bukan sahaja mempunyai lima bentuk seperti ilmu, alim, ulamak, allamah dan mualim, bahkan bukan sahaja mempunyai lapan pengertian seperti dalam bahasa Melayu tetapi lebih daripada itu.

KESIMPULAN

Kehadiran istilah-istilah Arab dalam bahasa Melayu telah memantapkan bahasa Melayu sehingga layak menjadi bahas ilmu dan peradaban. Kemasukan istilah-istilah Arab ke dalam bahasa Melayu bermula dengan istilah-istilah harian mengenai agama dalam perkara yang berkait dengan ibadat dan mu’amalat sehinggalah kepada istilah-istilah lain yang berkait dengan sains dan teknologi dan seterusnya istilah-istilah umum yang lain. Dalam hal ini, para ulama’ silam dan cendekiawan kini mempunyai saham yang besar dalam peranan mereka ke arah pembinaan dan pemantapan bahasa Melayu melalui pemindahan perbendaharaan kata Arab ke dalam perbendaharaan kata Melayu sehingga dapat menyaingi bahasa-bahasa lain.

Bagaimanapun, oleh kerana kemasukan istilah-istilah Arab ke dalam bahasa Melayu secara evolusi yang mengambil masa yang lama dan berterusan, semestinya melibatkan banyak perubahan terhadap istilah-istilah berkenaan dalam proses penyesuaiannya dengan bahasa Melayu, sama ada pada bentuk kata, pada maknanya ataupun pada kedua-duanya sesuai dengan sebutan lidah atau fonemik Melayu. Sebahagian daripada

istilah-istilah itu masih kekal dalam bentuk dan makna asalnya, manakala sebahagian yang lain pula bukan sahaja berubah bentuknya tetapi juga maknanya.

Istilah-istilah agama Islam tidak banyak mengalami perubahan besar dalam penggunaan harian bahasa Melayu, iaitu tidak seperti istilah-istilah umum terutamanya perkataan-perkataan yang digunakan dalam pertuturan dan tulisan sehari-hari kerana lebih dipengaruhi oleh kebiasaan lidah atau sebutan orang Melayu sendiri.

Kajian terhadap istilah-istilah Arab yang dipinjampakai dalam bahasa Melayu dari aspek morfologi dapat dilihat melalui sistem pengkelasan bahasa Arab dan bahasa Melayu, perubahan bunyi, pengimbuhan, pengambilan bahasa Melayu dari bahasa Arab keseiringan dan bentuk-bentuk.

Dalam hal sistem pengkelasan kata didapati beberapa kategori perkataan yang sama antara bahasa Arab dan bahasa Melayu seperti *ism* (kata nama), *fi'l* (kata kerja), *sifat* (kata adjektif), *munada* (seruan) dan sebagainya, di mana dalam kategori-kategori inilah, antara lainnya berlakunya pemindahan istilah-istilah Arab ke bahasa Melayu yang menjadi perbendaharaan kata bahasa Melayu.

Dalam hal perubahan bunyi apabila istilah-istilah `Arab menjadi istilah-istilah Melayu terlihat dalam perkataan-perkataan `Arab yang mempunyai dua huruf sejajar (*shaddah*), pada perkataan-perkataan yang huruf jatinya dalam bahasa Melayu, pada perubahan fonem 'a' kepada fonem 'e' atau 'u' dan pada penambahan vokal sebelum huruf akhir.

Kebanyakan bahasa di dalam proses pembentukan perkataan melibatkan pengimbuhan, maka keadaan yang sama juga berlaku ke atas istilah-istilah Arab yang diterimapakai dalam bahasa Melayu. Pengimbuhan ini berlaku, sama ada awalan akhiran, sisipan, apitan, morfem kosong, gandaan atau fleksi.

RUJUKAN

- Abdulmassih, G. M. (1989), *Mu`jam Qawa`id al-Lughah al-`Arabiyyah*, Lubnan: Maktabah Lubnan.
- Hashim bin Musa (1989), “Binaan Dan Fungsi Perkataan Dalam Bahasa Melayu: Satu Huraian Dari Sudut Tatabahasa Generatif”, Tesis Doktor Falsafah di Jabatan Pengajian Melayu, Universiti Malaya, Kuala Lumpur.
- Kamus Dwibahasa* (1981), Kuala Lumpur: Dewan Bahasa & Pustaka.
- Muhammad Shahid Abdullah (1957/58), *Panduan Bahasa Melayu*, Penang: Suasana Baru.
- Nik Safiah Karim, Farid M. Onn & Hashim Hj. Musa (1992), *Tatabahasa Dewan*, Jil. 2, Kuala Lumpur: Dewan Bahasa & Pustaka.
- Siegel, D. (1974), “Topics In English Morphology”, Tesis Doktor Falsafah, MIT, Cambridge Mass.
- Zainal Abidin Ahmad (Za’ba) (1964), *Pelita Bahasa Melayu*, Jil. 1, Kuala Lumpur: Dewan Bahasa Dan Pustaka.
- Zainal Abidin Ahmad (Za’ba) (1965), *Ilmu Mengarang Melayu*, Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.

Jurnal Usuluddin

